

Sarı Öküzü Kaptırmak: Türk Toplumunda Yasal Gasbın Şiddet ve Sistematik Duyarsızlıkla Korelasyonu

Bazı tanımların kurumların duvarlarında asılı durmasının bir hikmeti vardır. Misal adliyede, duruşma salonlarında “Adalet mülkün temelidir,” yazar. Türk toplumunun hukuk ve adalet anlayışının belli sloganlarda kendisini diri bulmasının pratikte pek karşılığı yoktur. Uluslararası hukuk ve genel hukuk ilkelerinin normlarına daha en başından uyum sağlayamamakla bir sorunumuz var. Tarihî kökenleri de mevcut bunun. Bin beş yüz yıl önce taşlara “Türk milleti ilini töreni kim bozabilecekti?” yazdığımızı unutmamalıyız. Töre, yasalar toplumsal anlamda bizler için ikonik bir figür haline gelmişse de gerçekte yasaların ve uygulamanın pek de umurumuzda olmadığı düşüncesindeyim.

Her şeyden önce genel hukuk ilkelerine göre hukukun ne olduğunu kısaca tartışarak başlayabiliriz. Genel hukuk ilkeleri daha en başında hukukun “genel, soyut, kişilik dışı, sürekli ve caydırıcı” kurallar bütünü olduğunu ifade eder. Terminoloji çoğunlukla düşünce biçimimizden farklıymış gibi gözükür ancak bu kısa tanımlama bize çok şey anlatır. Hukuk genel ve kişilik dışıdır. Yasalar, yargı bir bütünlük içerisinde bireylere has meseleleri değil, toplumun geneline ait sorunların çözülmesi saikini güder. Toplumun tamamı için cari kılınmalıdır. Soyutluğu ve sürekliliği olaya, olguya, zamana göre değişmediğini anlatmalıdır.

Esasen negatifiği de bundan kaynaklanır, her ne kadar halkın gözünde çoğunlukla adalet ve hukuk aynı şeymiş gibi gözükse de ikisi aynı kavram olmayıp hukukun amacı adalet getirmek değil ancak adaletsizliği engellemektir. Adalet pozitif hukukun onaylanması ve uygulanması anlamına gelip hukukun nihai amacıdır.¹ Fakat pratikte hukuk sosyal sahaya ait bir kavram da olduğundan sadece bu şekilde hareket etmez. En büyük yanılmamız hukukun soyutluğundan mülhem bir objektifliktir. Rousseau’nun da on sekizinci yüzyılda üzerinde durduğu gibi yasaları düzenleyen ve çıkarıcıların insan olduğunu unutmamak gerekir. Hele ki her zaman doğru iradenin sergileneceği ve en iyi seçimlerin yapılacağına dair ön kabullerimizin en büyük yanılgılardan biri olduğu gerçeği varken.

Hukuk ve yasalar çoğunlukla toplumun yerine en iyi kararı verebileceğine inanan, onun yerine geçerek eylemde bulunan siyasi elitlerin demokratik söylemleri doğrultusunda şekillenir. İktidar gücünü eline alana dek özgürlükçü, eşitlikçi, hukuk devleti vurgusunun sürekli kullanıldığı bir ortamda filizlenen tüm görüşler, genelde halkı ikna edip gücünü eline alan “yeni” yasa koyucunun insafına kalmış durumdadır. Yasanın kâdir-i mutlaklığı, yasa koyucunun yanılmazlığı ve halkın pasifliği bu yanılmaların yarattığı hipotezlerdir.² Hukukun sosyolojik manada aşağı ve yukarı hareketini, yani zengin ve güçlülerle, fakir ve güçsüzlerin arasındaki değişkenliğini kabul etmek istememenin en önemli sebebi törenin, yasaların her şeyi herkes için eşit hale getireceği inancıdır.

Oysa hukukun bir eşitlik gayesi yoktur. Genel hukuk ilkelerinde de böyle bir gayeye rastlayamazsınız. Yazılı yasaların ortaya çıktığı tarihten itibaren ve muhtemelen öncesinde de hukuk tabakalar arasında yukarıdan aşağıya doğru ilerler. Hukuki bağlamın her aşamasında sosyolojik anlamda aşağıya doğru hareket eden dava, yukarıya hareket edenden daha sağlam olmuştur. Antik dönem hukukunda özellikle tazminat ve ceza sorumluluğu anlamında üstünlerin kendi aralarındaki hukukla, astları arasındaki hukuk farklıdır. Örneğin, Hammurabi

¹ Rudolf Stammler – Adalet İdesi, Çev: Ali Acar, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 2 (2) 2012 Sf. 165

² Frederic Bastiat – Hukuk, Çev: Çağrı Aksoy, Liberus Yayınları Sf. 64

Kanunları'na göre “*bir adam kendi dengine vurduğunda bir gümüş mana*” tazminat ödemekle yükümlüken “*kendisinden daha üstte bir adama vurmasının cezası altmış kırbaçtır*”. Hakeza Hindistan geleneğinde yasanın kast sistemine göre ilerleyişi, en üst kast olan Brahmanların kendilerinden daha aşağı kastta yer alan birini öldürdüklerinde ölüm cezasından muaf tutulmaları çok açıklayıcı bir örnektir.³

Elbette yasanın şafağından günümüze pek çok eşitsizlik halinin çözümsüzlüğü, insan hakları mücadelelerinin yerel hukuktan uluslararası hukuka taşınması gibi meseleler, insanlığın medeniyet yarışında hukukun bu hareket tarzını bir nebze olsun kısıtlamak içindir. Bir görüşe göre insanların yasaya saygı duymasını sağlamanın yolu, yasanın saygıdeğerliğiyle⁴ doğru orantılıdır. Cümlelerin açık izahı, yasaya saygı duyması gerekenin sadece insanlar değil, aynı zamanda yasa koyucunun bizzat kendisi olmasıdır. Yasa koyucu hem toplumun hem de kendisinin saygı duyacağı yasalar yapmalıdır. İlerleyen bölümde izah etmeye çalışacağım üzere, yasaya duyulmayan saygı, onun yok sayılmasına ve şiddet sarmalının tetiklenmesine ön ayak olmaktadır.

Önceliğimiz bunu anlamak olursa hukukun hareket tarzını çözümleyebilir, eşitlik ve adalet arasındaki farklılıkları konuşabiliriz. Sistemi güçsüzlerin hâkimiyetine göre yeniden tesis edebilmenin imkânsızlığı ortadadır. Zira bir sistem kurabilmek bile doğrudan “güç” işidir. Hukuk ve özellikle yasalar güçlüden güçsüze doğru hareket eden Aureliusvari bir örümcek ağından* ibaretse bir hukuk devleti olmanın, yasalarla idare edilmenin, yasalara uymanın bir topluma ne faydası veya gerekliliği vardır?

Fayda, yasal gasp kavramında ve mefhum-ı muhalifini düşünmekte kendisini açık bir şekilde gösterir. Kavram, Bastiat* dışında üzerinde çalışılıp fikir yürütülen bir kavram olmamakla birlikte yasal gasbın tanımı nettir. Küçük bir azınlık tarafından yasalar kullanılarak çoğunluğa uygulanan zulüm yasal gasptir. Bireylerin çıkarları doğrultusunda, gasbı genelleştirdiği, kabullendiği, teşvik ettiği de söylenebilir. Onaylanma ve teşvikle birlikte yağmayı korumak için yağmacılık bir hakka dönüşür; hukuk, adaletsizliğin önüne geçmek bir yana, doğrudan adaletsizliğin tesisi için kullanılan bir enstrüman haline gelir. Yozlaşma, şiddet ve hukuku kaybetme arasındaki korelasyon da burada doğar.

Yasaların veya hukuki aksiyonların, belirli bir azınlığın ideolojisine, yaşam tarzına aykırı olması yasalarla tanınan hakların geçersizliği için yeterli değildir. Usule aykırı bir şekilde, anayasa değiştirilmemişken, yasal zemin hazırlanmamışken, kendilerine böyle bir yetki tanımlanmamışken mahkemeler veya kurumların keyfi hukuki aksiyonları yasal gasptan başka hiçbir anlama gelemez.

Gereklilik konusundaysa bakış açımızı genişletmek zorundayız. Yasal gasbın normalleştirilmesi, hukukun genel, sürekli, kişilik dışı, caydırıcı özelliklerini yitirmesi yasalar ve hukukun yokluğu kavramını beraberinde getirir. Hukukun olmadığı sosyal yaşamda anarşi var demektir. Anarşinin hüküm sürmesi elbette salt hukuksuzluk anlamına gelmez. Hukukun

³ Donald Black – Hukukun Hareket Tarzı, Çev: Hasan Basri Çiftçi, Pinhan Yayınları Sf. 35, 38

⁴ Frederic Bastiat – a.g.e. Sf. 23

* Marcus Aurelius'un yasalarla ilgili “Yasalar büyük sineklerin delip geçtiği, küçük sineklerin takılıp kaldığı örümcek ağı gibidir” sözüne atfen Aureliusvari deyimini kullanılmıştır. Sözün Honore de Balzac'a veya Platon'a ait olduğuna dair farklı görüşler de mevcut olsa da Marcus Aurelius'un Kendime Düşünceler adıyla çevrilen eserinde yer almaktadır.

* Frederic Bastiat, Fransız Ulusal Meclisi üyesi ekonomist ve yazardır. Özellikle liberal hukuk felsefesinin temellerini oluşturan “Hukuk” adlı eserinde yaptığı sosyalizm eleştirileri, Rousseau, Montesquieu karşıtı görüşleriyle bilinir.

bir kısmı, günlük yaşantıdaki diğer sosyal kontrol biçimleri, anarşik toplumda da mevcuttur. Her toplumda belirli bir dereceye kadar anarşinin var olduğu kabul edilmekle birlikte, anarşik toplumlarda hukukun evrenselliğinin ve genelliğinin yitirildiğinin⁵ kabulü gerekir.

Bu da bizi kutuplaşma dediğimiz şeye yaklaştırır. Zira anarşi yapısı itibarıyla kutuplaşma içerir ve basit toplumlarda, örneğin kabilelerde sıklıkla görülür. Her iki kutbun kendi anarşisini sergilemesi de kaçınılmazdır. Modern toplum yaşamı bu kutuplaşmalardan uzak değildir ancak kutuplaşma keskin iki ayrımdan ziyade çok kutupluluğu barındırır. Özellikle Black'in altını çizdiği gibi modern yaşamda bazı bağlamlarda eşitsizlikler var olsa da bazı bağlamlar eşitsizlik içermez ve her türlü topluluk ve örgütü ihtiva eden bağlamlar arası bir çeşitlilik oluşur.⁶

Hukukun kişileri eşitlemesi değil ancak adaletsizliğin önüne geçme vazifesi söz konusudur. Kurallar bütünü, normlar bu çeşitliliğin unsurlarını toplumda birlikte yaşamayı mümkün kılacak şekilde bağlar ve dolayısıyla hukuk artış gösterir. Güncel ilişkilerimizi hukuk baz alınarak yorumladığımızda yakınlaşmanın hukukun hareketini ne kadar azalttığını görebiliriz. Aramızdaki "hukuka" rağmen. Mecazi anlam "aralarında hukuk olanların" birbirlerinden hakkını alabildiği veya hakkını verdiği, birbirlerine karşı haksızlığa rıza gösterilmediğini anlatmak için kullanılır. Modern toplumlarda yakın ilişki içeren aile, arkadaşlık gibi bağlamlarda anarşik toplumlarınkine benzer bir sosyal kontrol mevcut olduğundan bu toplumlarda hukukun sosyal hareketi azalma eğilimindedir. Peki, hukukun gerekliliğine dair tek bilimsel veri bu mudur?

İnsan davranışlarının bilimsel anlamda sebeplerini bulmak için çok disiplinli çalışmaların verilerini kullanan Robert Sapolsky'nin eserinde insanların yasalar karşısındaki davranış eğilimlerini irdeleyen iki farklı çalışma vardır. James Q. Wilson ve George Kelling'in "*kırık pencere*" adlı suç teorisine göre; "*şehirdeki düzensizliği gösteren küçük işaretler -çöp, grafiti, kırık pencereler, sokakta sarhoşluk- kaygan bir zemin yaratarak daha büyük düzensizlik işaretlerine ve daha fazla suça*" neden olmaktadır. Teorinin belediye başkanlığı yönetimini şekillendirdiği Rudy Giuliani 90'lar dönemi New York şehrinde en ufak suçlara karşı dahi sert yaptırımlar uygulamıştı. Kontrol grubu olmayan ve aslında bir sosyal deney değil de bir idari uygulama olan bu durum karşısında "*sıfır hoşgörü*" politikasının uygulandığı bölgelerde ciddi suçlarda azalma yaşandığı görülmüştür.

İkinci çalışmada yine aynı teoriyi test etmek isteyen Hollanda Gröningen Üniversitesinden Kees Keizer bir normun ihlalinin insanları diğer normları ihlal etmeye teşvik ettiği sonucuna ulaşmıştır.⁷ İnsanlar küçük suçların veya düzensizliklerin görmezden gelindiği veya onlara müsamaha edildiği toplumlarda büyük suçlar işlemeye daha yatkın bulunmuşlardır.

İşte, yasanın toplumu düzenleyen en basit hükümlerinden başlayıp yokluğu karşısında şiddete ve anarşiye evrilen yönü budur. Dolayısıyla her ne kadar hukukun sosyolojik hareketini yukarıdan aşağı yerine aşağıdan yukarıya çeviremesek veya eşitleyemesek de yine de hareketsiz kalmasını, önemsiz saydığımız kurallara, normlara uymaya başlayarak düzeltebiliriz. Mesela kırmızı ışıklarda bekleyerek bir adım atmış oluruz.

Şimdi bir olmayan ülke belirleyip onun açısından durumu ele alalım. Devletlerin hukuki abeceleri olan Anayasa'ya bizzat yasa koyucu ve onu kontrol eden erk tarafından aykırı hareket

⁵ Donald Black – a.g.e. Sf. 135

⁶ Donald Black – a.g.e. Sf. 138

⁷ Robert Sapolsky – Davranış (En İyi ve En Kötü Hâliyle İnsan Biyolojisi) Çev: Barış Baysal, Pegasus Yayınları, Sf. 94

edildiğini varsayalım. Uluslararası hukuk ilkeleri gereği “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesinin tamamen hilafına, herhangi bir mahkeme kararı olmaksızın yürütme kademesindeki bir kurumun hangi suça istinaden uyguladığı belli olmayan bir yaptırımla karşılık verildiğini düşünelim. Bu olmayan ülkenin Anayasa’sına göre en yüksek yargı mercii sayılan üst mahkeme kararlarının, yasayla kendisine tanınmış yetkileri en düşük seviyede yargı organlarınca dikkate alınmadığını ekleyelim. Hal böyleyse o ülkenin vatandaşları açısından yasalar ne anlam ihtiva eder?

On yıllardır yasal gasp sahiplerine yapılan en mühim uyarı “hukuk ve yasaya herkesin ihtiyacı” olduğudur. Başkalarına “kendi acı ilacını” tattırmak arzusu ve intikam güdüsüyle hukuk devletinin tesisi mümkün değildir. Doğrudur, sadece ülkemiz için değil, dünyanın genelinde cari olan, güçlüünün hukukudur. Ancak modern toplumlarda güçlüünün hukuku önde olmakla birlikte hiç değilse güçsüzün hukuku görmezden gelinmemekte; yasalar, hukuki aksiyonlar idare hukukundaki yetki gasbından faydalanarak yasal gaspta sakınca görmeyen sistem yöneticileri tarafından çiğnenmemekte veya çiğnendiğinde caydırıcı yaptırımlarını göstermektedir.

Sokağın kontrolü hukukun değil, suçluların ve güç odaklarının elindeyse, protesto gibi temel hak ve hürriyetler beka endişesi gibi hukuktan daha soyut kavramlar uğruna ilga ediliyorsa; tepki göstermesi, yasaların uygulanmasını talep etmesi gereken halk, kendisine ve kendi gibi düşünenlere zararı dokunmadıkça gelişmeleri iştahla alkışlıyor veya yasa koyucunun iradesini teşvik ediyorsa; yasa koyucunun uygulamalarını denetlemesi ve gerektiğinde yargılaması gereken yargı mensupları, Demokles’in kılıcını, atamalarını ve özlük haklarını yöneten siyasi erke bağlanmış kurum sebebiyle kendi başları üzerinde sallanırken buluyorsa; adaletsizliğin engellenmesi için tesis edilecek hukuk, adaletsizliğin asıl sebebi ve kaynağı haline geldiyse ortada hukuk yerine anarşi var demektir. Bu da sokaklarımızda adli kontrole direnen, karısını bıçaklayan, dükkân kurşunlayan, kural/yasa tanımayan ve kural/yasa tanıyanları gasp ve darbeden, kendi hukukunu, kendi doğrularını, kendi orman yasalarını uygulayan şiddet sarmalının asıl izahıdır.

Döngüden çıkmamız için gereken, sarı öküzü ne zaman kaptırdığımızı düşünmek değil, onu nasıl geri alacağımızı bulup eyleme geçmektir.

Tamer Sağcan, "Sarı Öküzü Kaptırmak: Türk Toplumunda Yasal Gaspın Şiddet ve Sistematik Duyarsızlıkla Korelasyonu" <https://www.fikirtepedi.com/siyaset/sari-okuzu-kaptirmak-turk-toplumunda-yasal-gasbin-siddet-ve-sistematik-duyarsizlikla-korelasyonu/> (Yayın Tarihi: 9 Ağustos 2024).